

Ewa TRZASKOWSKA, Paweł ADAMIEC

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Matematyki, Informatyki i Architektury Krajobrazu
Lublin, Polska
e-mail: etrzaskowska@kul.pl; paweladamiec@kul.pl

WARTOŚCI PRZYRODNICZE PARKÓW HISTORYCZNYCH LUBLINA NA TLE STRUKTURY EKOLOGICZNEJ MIASTA

NATURAL VALUES OF HISTORICAL PARKS IN LUBLIN WITHIN ECOLOGICAL STRUCTURE OF CITY

Słowa kluczowe: parki historyczne, Lublin, analiza krajobrazu, System Przyrodniczy Miasta (SPM), rewaloryzacja, rewitalizacja

Key words: historical parks, Lublin, landscape analysis, urban ecological structure, revalorization, revitalization

Streszczenie

Parki miejskie są postrzegane, jako wartość kulturowa miasta realizująca różne potrzeby mieszkańców. Jednocześnie mówi się o nich w kontekście kształtowania środowiska przyrodniczego miasta, w związku z pełnieniem funkcji biologicznej, hydrologicznej i klimatycznej. Podział ten ukazuje dwa odrębne punkty widzenia przyrody w mieście. Problem jeszcze bardziej komplikuje się w przypadku parków zabytkowych, gdzie na pierwszy plan wysuwa się znaczenie historyczne, aspekty estetyczne oraz sposoby użytkowania i wykorzystania tych terenów. Jak wskazują prowadzone w Lublinie badania, charakteryzująca takie obiekty duża różnorodność biologiczna i walory przyrodnicze, są często wynikiem synantropizacji szaty roślinnej. W związku z zachodzącymi zmianami konieczna jest ciągła kontrola istniejących zasobów krajobrazowych pod różnymi aspektami. Jednocześnie próby ingerencji (w tym pielęgnacja i rewitalizacja) powinny być zgodne z koncepcją zrównoważonego rozwoju, jako paradygmatu do odnowy zasobów historycznych i przyrodniczych.

Abstract

Urban parks are considered as cultural value of the city executing the different needs. At the same time there are discussions about parks in the context of the natural environment development of the city, in connection with its climate, biological and hydrological function. This division shows two separate points of view of nature in the city. The problem is further complicated in the case of historic parks, where at the front are the historical, aesthetic aspects and methods of use of these areas. As the research in Lublin shows, historic parks are characterized by both biodiversity and natural values, is often the result of flora synanthropisation. In connection with the changes, it is necessary to continue the control of existing landscape resources in various aspects. At the same time any attempts to interfere (including maintenance and revitalization) should be compatible with the concept of sustainable development as a paradigm for the recovery of historical and natural resources.

WPROWADZENIE

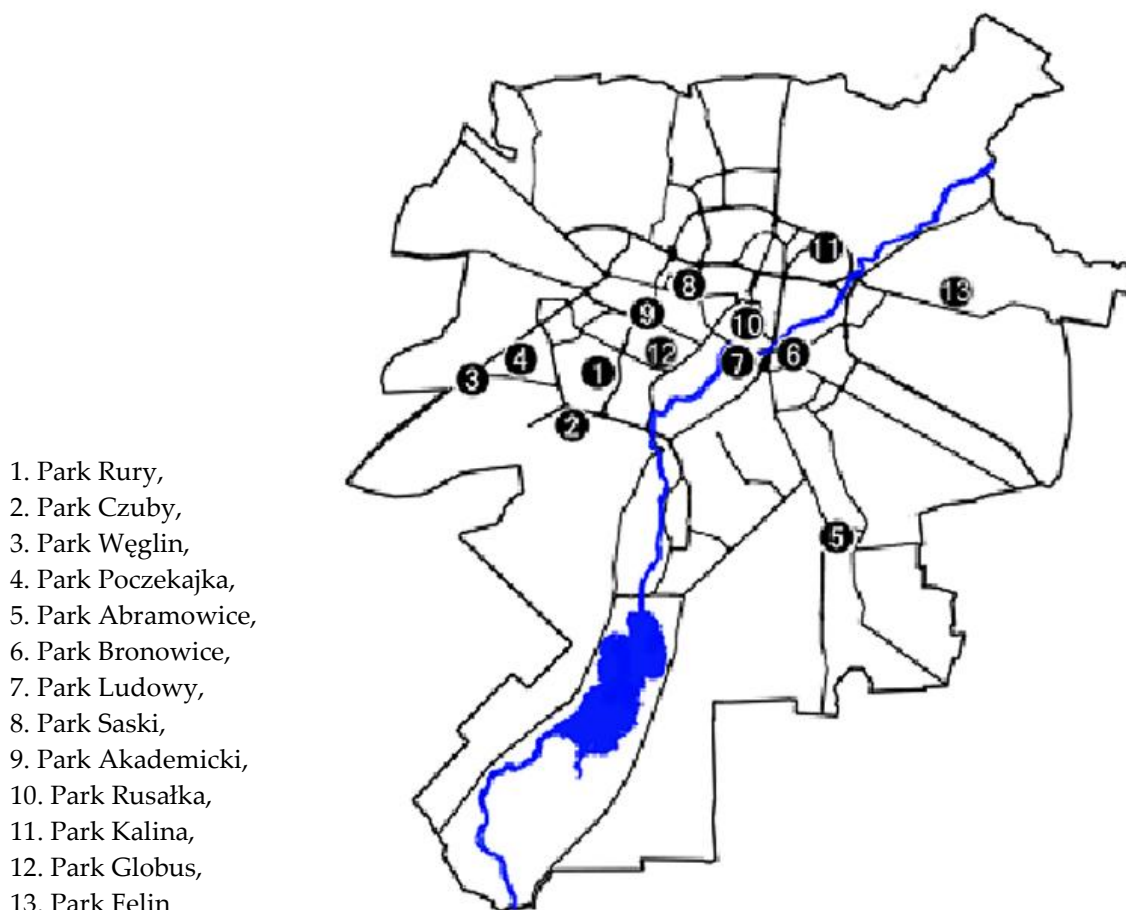
Miasto, będące sztucznym tworem człowieka, tworzy specyficzny ekosystem miejski. Występujące w nim warunki przyrodnicze, stanowią środowisko życia człowieka i innych organizmów. Dobre funkcjonowanie aglomeracji pod kątem zależności ekologicznych, możliwe jest dzięki dobrej kondycji zieleni, tworzącej system połączonych ze sobą elementów (Majdecki, 1993). W pracy wykorzystano koncepcję Systemu Przyrodniczego Miast (SPM) (Szulczewska, Kaftan, 1996). Zakłada ona, że w każdym mieście można wskazać obszary, które z uwagi na pełnione funkcje przyrodnicze: hydrologiczną, klimatyczną i biologiczną zapewniają funkcjonowanie miejskiego ekosystemu. Wśród elementów kształtujących ten system wymienić można tereny zieleni komponowanej np. parki. Wszystkie stare parki miejskie z dominacją drzew i krzewów, stanowią tereny biologicznie czynne, zasilające system, charakteryzują się dużymi walorami przyrodniczymi, przez co przyczyniają się do poprawy warunków klimatycznych, hydrologicznych i zdrowotnych w aglomeracjach (Rylke, 1987; Szumacher, 2005). Ich struktura jest jednak inna niż w naturalnych fitocenozach, ponieważ tereny te kształtowane są przede wszystkim pod kątem funkcji społecznej. Nasilone użytkowanie zwiększa napływ antropofitów (Bianco, 2003), a długa i intensywna ingerencja w środowisko może znacząco wpływać na zmniejszenie wspomnianych walorów. Jednocześnie zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju, w zagospodarowywaniu przestrzeni kładzie się duży nacisk na to, aby nie uszczuplać zasobów przyrodniczych miast. Nadrzędnym celem tych działań jest poprawa ekologicznych warunków życia ludności oraz poprawa sprawności funkcjonowania środowiska przyrodniczego miasta. Powinny one również uwzględniać estetyczną, historyczną i kulturową rolę środowiska (Siewniak, 2010; Zachariasz, 2008). Przy takiej różnorodności aspektów znaczenia parków, pojawia się pytanie, czy zadania naprawcze, rewitalizacja pozwolą utrzymać dostateczny poziom komplikacji procesów ekologicznych na tych terenach?

Przedmiotem pracy jest ocena wartości przyrodniczych 6 z 13 parków położonych na terenie Lublina (ryc. 1). W wybranych ze względu na wartości historycznych obiektach przeprowadzono następujące badania i analizy:

- badania szaty roślinnej (inwentaryzacja dendrologiczna, florystyczno – fitosocjologiczna, zróżnicowanie siedlisk, udział powierzchni pielęgnowanych ekstensywnie i intensywnie
- analiza funkcjonalno-przestrzenna (rodzaje funkcji terenu i ich umiejscowienie, podziały przestrzenne, strefowanie, zgodność funkcji z charakterem miejsca);
- analiza kompozycyjna (elementy kompozycyjne, zależności kompozycyjne, zgodność stylistyczna i historyczna współczesnego układu z pierwotnym);
- analiza ekologiczno-funkcjonalna (ocena udziału parków zabytkowych Lublina w poszczególnych podsystemach Systemu Przyrodniczego Miasta z wykorzystaniem analizy SWOT);

- identyfikacja podstawowych problemów dotyczących ochrony i zwiększania różnorodności w odniesieniu do prac pielęgnacyjnych, konserwatorskich oraz rewitalizacyjnych.

Powyższe badania umożliwiły wyciągnięcie wniosków dotyczących obecnego funkcjonowania historycznych parków Lublina. Pozwoliły wskazać możliwości zachowania istniejących walorów przyrodniczych, różnorodności biologicznej (florystycznej, fitosocjologicznej, siedliskowej). Sformułowano również problemy wynikające z konieczności ochrony i przywracania wartości historycznych w tych miejscach.

Ryc. 1. Położenie parków miejskich Lublina. Źródło:
Fig. 1. Location of parks in Lublin.

Charakterystyka walorów przyrodniczych i historycznych parków Lublina

W Lublinie można wyróżnić 13 parków, z czego sześć liczy sobie ponad 100 lat. Trzy z nich zostały wpisane do rejestru zabytków (Park Bronowice, Park Saski, Park Węglin). Obiekty te powstały w przedziale czasowym, od końca XVIII do II połowy XIX w. Dwa pełnią funkcję parków publicznych (Park Saski, Park Bronowice), zaś trzeci (Park Rusałka), pomimo walorów historycznych i krajobrazowych, jest znacznie zaniedbany i nie pełni swoich funkcji. Powyżej wymienione parki położone są w centrum. Pozostałe parki, wywodzące się z rezydencji magnackich (Park Abramowice, Park Felin, Park Węglin) usytuowane są na peryferiach. Pod względem zajmowanej powierzchni założenia wykazują znaczne zróżnicowanie (tab. 1).

Tab. 1. Charakterystyka parków Lublina

Tab. 1. Description of the parks in Lublin

L.p./ No.	Nazwa parku/ Park name	Okres Powstania/ Period establishment	Obszar/ Area	Typ założenia. Dostępność Type of park. Availability	Etap urządzenia/ Development status	Elementy wyróżniające/ Unique features
1	Park Węglin	Lata 70-te XIX w.	4 ha	Krajobrazowe założenie o charakterze cieniściego ogrodu. Teren prywatny, zamknięty	Przebudowa, zabiegi rewitalizacyjne	Zabytkowy dworek w bardzo złej kondycji
2	Park Abramowice	1830 r.	8,5 ha	Park przyszpitalny. Ogród barokowy, ostatecznie charakter krajobrazowy. Ogólnodostępny	Ukończony	Budynki dworskie zaadoptowane na pomieszczenia szpitalne
3	Park Bronowice	1869 r.	2,6 ha	Park miejski. Naturalistyczne założenie o charakterze widnego lasu. Ogólnodostępny	Ukończony, planowana rewitalizacja	Brak
4	Park Saski	1837 r.	13 ha	Park miejski. Założenie w typie angielskim, ostatecznie naturalistyczne założenie o charakterze cieniściego ogrodu. Ogólnodostępny	Ponownie oddany do użytkowania w roku 2013, po rewitalizacji	Muszla koncertowa, założenie wodne
5	Park Rusalka	połowa XIX w.	9 ha	Park miejski. Naturalistyczne założenie o dużych otwartych przestrzeniach. Park przyrodniczy. Ogólnodostępny	Ukończony, propozycje przebudowy na etapie konsultacji	Obiekty sportowe, sąsiedztwo zabudowy historycznej
6	Park Felin	połowa XIX w.	1,5 ha	Park historyczny. Dworskie założenie o charakterze cieniściego ogrodu. Teren prywatny, zamknięty.	Teren uniwersytecki. Baza noclegowa dla gości, teren konferencyjny.	Zabytkowy dwór. Szklarnie.

Najliczniej odwiedzane są parki: Saski i Bronowice, posiadające system ścieżek oraz wyposażenie w postaci elementów małej architektury. W pierwszym z nich, będącym typowym parkiem śródmiejskim, usytuowane są obiekty takie jak: muszla koncertowa, altana, dwa zbiorniki wodne, fontanna. Parki na peryferiach miasta są użytkowane znacznie mniej intensywnie, gdyż stanowią obiekty częściowo zamknięte (Park Abramowice – teren szpitala neuropsychiatrycznego; Park Felin – teren uniwersytecki) lub są własnością prywatną (Park Węglin).

Każdy z parków, od czasów swojego powstania, ulegał znacznym przekształceniom, zarówno w zakresie szaty roślinnej, jak i zagospodarowania. Stanowią one jednak na ogół dobrze funkcjonujące ekosystemy, na co wskazuje również Rylke (1987). Pięć z nich odznacza się dominacją drzew i krzewów, których zwarcie wynosi: Park Bronowice – 80%, Park Saski – 75%, Park Węglin – 70%, Park Abramowice – 65%, Park Felin – 60%. Tylko Park Rusałka wyróżnia się rozległymi terenami łąkowo – murawowymi oraz występującymi w formie kęp nasadzeniami drzew i krzewów zajmującymi 10% powierzchni (Adamiec, Trzaskowska, 2012). W ocenie zdrowotności roślin najgorsza sytuacja występuje w parkach: Rusałka i Abramowice. Widoczne są wieloletnie zaniedbania w kwestii szeroko pojętej pielęgnacji roślin oraz braku określenia kierunków prowadzenia tych prac. Drzewa w tych założeniach nie występują pojedynczo, ani nie tworzą skupisk, ale dążą do pełnego zwarcia jak w lasach, przez co tracą swój indywidualny pokrój. Można zauważyć, że najczęściej wypadają gatunki światłoządne i egzotyczne, które nie wytrzymują konkurencji i nie są w stanie utrzymać się bez ingerencji człowieka. Obserwuje się zamieranie starych okazów, a zniszczenia drzewostanów sięgają 80%, co potwierdzają też inni badacze (Fijałkowski D., Kseniak, 1982; Przegalińska-Matyko, Pudelska, 2006).

We wszystkich parkach pośród roślin dojrzałych i starszych widać wyraźnie podobieństwo w składzie gatunkowym. W drzewostanie przeważają *Tilia cordata*, *Fraxinus excelsior*, *Acer platanoides*, *Carpinus betulus*, *Picea abies*, co upodabnia je do zbiorowisk typu grąd. Pojedynczo spotykane są rośliny egzotyczne, (częściej tylko w Parku Saskim), pojawiają się: *Gleditsia triacanthos*, *Ginkgo biloba*, *Liriodendron tulipifera*, *Pseudotsuga menziesii*, *Tsuga canadensis*. Pośród krzewów zdecydowanie więcej jest roślin sprowadzonych, niż rodzimych. Ich skupiska występujące, jako otulina zadrzewień parkowych, nie są widoczne ze względu na silny rozwój samosiewów drzew. Także w nowych nasadzeniach przeważają gatunki obce. W tym przypadku problemem jest znaczna dewastacja zieleni, bezmyślne niszczenie, łamanie i wykopywanie ładnych, egzotycznych gatunków. Przy doborze roślin pomijane jest ich znaczenie, jako bazy pokarmowej i siedliskowej dla zwierząt.

Bogactwo gatunkowe parków to także liczne gatunki roślin zielnych okrywowych i kwiatowych. W większości parków Lublina sporadycznie spotykane są rabaty czy skalniaki. Wypielęgnowane rabaty występują w parku na Felinie i Parku Saskim gdzie, stanowią elementy podkreślające główne osie założeń. Parki z dominującymi powierzchniami zadrzewień są potencjalnym miejscem kształtowania się zbiorowisk nawiązujących do lasów, zrębów leśnych, i okrajków. Runo w zwartych skupiskach dendroflory jest słabo wykształcone (Park Abramowice). W parkach: Saskim

i Węglin pojawiają się geofity: *Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*, *Corydalis* sp., *Ficaria verna*, *Gagea lutea*. Z gatunków leśnych rozpowszechniony jest *Aegopodium podagraria*, a z gatunków zrębów i cienistych okrajków: *Alliaria officinalis*, *Anthriscus silvestris*, *Geranium robertianum*. W miejscach lepiej doświetlonych pojawia się *Chelidonium majus* i *Impatiens parviflora*. Bardzo często w runie parków występuje odporna na koszenie, *Duchesnea indica*.

Ważnym elementem, bez względu na wielkość, położenie, zagospodarowanie i czas powstania parków są trawniki. Jakość ich zależy od czynników naturalnych i pielęgnacyjnych (koszenie, nawożenie, podlewanie), dlatego stanowią one najbardziej kosztowną i energochłonną część terenów zieleni. Przez niewystarczającą pielęgnację pojawiają się na ich miejscu murawy nawiązujące do łąk, pastwisk i muraw okrajkowych. W cieniu wykształcają się zbiorowiska synantropijne, a w miejscach intensywnie użytkowanych zbiorowiska deptane. W analizowanych parkach murawy trawnikowe są w dużym stopniu zaniedbane, bądź użytkowane, jako "psie toalety". Działania pielęgnacyjne ograniczają się do koszenia 3-5 razy w sezonie. Aby zapobiegać sukcesji krzewów i samosiewów, prowadzi się także, niszczące walory przyrodnicze, koszenie runa w miejscach bardzo zacienionych. We wszystkich parkach pojawiają się liczne przedepty, co wpływa na duży udział gatunków roślin synantropijnych (Trzaskowska, Adamiec, 2011). Jedynie w parku Saskim występowały stosunkowo niewielkie powierzchnie zadbanych trawników. Opisana powyżej struktura parków przypomina fitocenozy leśne, o dużym zróżnicowaniu siedlisk i biocenoz, korzystnych siedliskowo dla zwierząt, a w szczególności ptaków (tab. 2).

„Dziczejące” od półwiecza Parki Lublina, w wyniku zaniedbań zatraciły w znacznym stopniu (lub całkowicie: Park Węglin, Park Rusalka) swoje wartości estetyczne i kompozycyjne. Styl krajobrazowy tych założeń, obecnie sprowadza się wyłącznie do silnej synantropizacji. Ponad walory wizualne, do których w obiektach kulturowych przywiązywano największą wagę, przedkładane są środki finansowe, jakie należy zaangażować w utrzymanie parku. Z opisywanych parków najcenniejszym pod względem przyrodniczym i historycznym jest Park Saski. Posiada on największą liczbę drzew pomnikowych oraz najlepiej zachowany układ funkcjonalny. Park ten ma największe znaczenie dla mieszkańców, jako miejsce spotkań i imprez artystycznych. Park Bronowice i Rusalka mają znaczenie dla lokalnych społeczności. Obydwa założenia utraciły właściwe walory historyczne, kulturowe i estetyczne. W związku ze specyficzną lokalizacją (w sąsiedztwie lokale o niskich standardach mieszkaniowych), stanowią wręcz miejsca niebezpieczne. Teren zieleni szpitala neuropsychiatrycznego Abramowice, posiada również znacznie naruszony układ kompozycyjny. Całkowicie pominięto w nim, podstawową dla tego typu przestrzeni, funkcję terapeutyczną (tab. 2).

Tab. 2. Analizy parków Lublina

Tab. 2. Analysis of parks in Lublin

L.p./ No.	Nazwa parku/ <i>Park name</i>	Badania szaty roślinnej/ <i>Vegetation research</i>	Analiza funkcjonalno- przestrzenna / <i>Functional and spatial analysis</i>	Analiza Kompozycyjna/ <i>Compositional analysis</i>	Analiza ekologiczno- funkcjonalno/ <i>Ecosystem function analysis</i>	Identyfikacja problemów dotyczących ochrony walorów historycznych/ <i>Problems in the protection of historical park values</i>
	Park Węglin	Dominacja starodrzewu. Brak odmian, wskazanych w dawnej inwentaryzacji. Znaczna synantropizacja. Małe zróżnicowanie siedlisk	Brak podziałów funkcjonalno-przestrzennych. Zanik dawnych układów komunikacyjnych	Ruiny dworku i przynależącej do niego zabudowy. Świadectwa układów krajobrazowych zieleni w kształtach wiekowych nasadzeń. Nowe, zgodne stylistycznie ogrodzenie	Brak powiązań Bariery w postaci ruchliwych ulic i osiedli mieszkaniowych. Park w formie wyspy zieleni	Znaczne zaniedbanie przestrzeni, poprzez pozostawienia jej bez użytkowania przez kilkanaście lat
	Park Abramowice	Dominacja starodrzewu. Słabo wykształcone runo. Znaczna ilość przypadkowych nasadzeń	Wyraźny podział funkcjonalno-przestrzenny na strefy użytkowe powiązane ze szpitalem neuropsychiatrycznym	Zabytkowe budynki pomiędzy zabudową współczesną. Układ chaotyczny. Zachowane aleje	Bariery w postaci ruchliwych ulic i osiedli mieszkaniowych. Powiązanie od strony wschodniej z doliną Czerniejówki	Duża degradacja przestrzeni. Brak zabiegów pielęgnacyjnych i konserwacyjnych w obrębie architektury i szaty roślinnej
	Park Bronowice	Dominacja starodrzewu. Małe zróżnicowanie siedlisk	Wydzielona strefa zabawowo i komunikacyjna	Znaczne modyfikacje kształtu i charakteru parku względem układów historycznych	Brak powiązań z doliną rzeki Czerniejówki	Duża degradacja przestrzeni. Brak zabiegów pielęgnacyjnych i konserwacyjnych w obrębie małej architektury i szaty roślinnej

	Park Saski	Dominacja starodrzewu. Duże zróżnicowanie siedlisk	Wyraźnie zaznaczone podziały przestrzenne przypisane do funkcji	Dobrze zachowany dawny wewnętrzny układ kompozycyjny. Brak przeszłych powiązań przestrzennych z otoczeniem. Wyraźnie utrzymane osie, szpalery, aleje	Bariery w postaci ruchliwych ulic i zabudowy. Brak powiązań z doliną rzeki Czechówki	Nieudana próba rewitalizacji, nieuwzględniająca historycznych uwarunkowań przestrzeni. Układ pielęgnowany i dość dobrze zachowany
	Park Rusałka	Dominacja otwartej przestrzeni. Małe zróżnicowanie siedlisk	Brak podziałów funkcjonalno-przestrzennych. Zanik dawnych układów komunikacyjnych	Park położony w strefie ochrony panoram. Brak śladów dawnych układów kompozycyjnych	Brak powiązań z doliną rzeki Bystrzycy	Całkowita degradacja przestrzeni
	Park Felin	Małe zróżnicowanie siedlisk	Wyraźny podział funkcjonalno-przestrzenny na strefy użytkowe powiązane z dworkiem	Układ kompozycyjny w dużym stopniu zachowany. Wprowadzono nowe nasadzenia niezgodne z założeniem historycznym	Brak powiązań	Układ pielęgnowany i dość dobrze zachowany

PARKI NA TLE STRUKTURY EKOLOGICZNEJ

W strukturze miejskiego środowiska przyrodniczego można wyróżnić, obiektywnie istniejące, przestrzenne jednostki przyrodnicze (geokompleksy), w których realizowane są różnorodne procesy przyrodnicze. Wśród nich dominują: powierzchniowy i podziemny spływ wody, ruch mas powietrza oraz migracje organizmów. Są one podstawą wyróżniania Systemu Przyrodniczego Miasta (SPM). Opisywane parki Lublina w Systemie Przyrodniczym Miasta (SPM) stanowią tzw. węzły, czyli wspomagające elementy źródłowe, składające się z wzajemnie powiązanych geokompleksów mające znaczenie klimatyczne, hydrologiczne i/lub tylko biologiczne dla części miasta (Szulczewska, 1996). Wszystkie analizowane parki to enklawy zieleni o zróżnicowanym składzie gatunkowym i dużej chłonności dla wody, z małą ilością ścieżek i terenów utwardzonych (nieprzepuszczalnych dla wody) wpływające na właściwe funkcjonowanie podsystemu hydrologicznego. Do szczególnie wartościowych obiektów należą duże parki: Saski i Abramowice. Występujący w historycznych parkach Lublina dobrze wykształcony drzewostan (poza parkiem Rusałka), warunkuje również włączenie parków do podsystemu klimatycznego. Dużo mniejszą rolę pełnią one jednak w podsystemie biologicznym, stanowiąc lokalne centra różnorodności biologicznej. Działania takie jak chaotyczne zabiegi pielęgnacyjne (niszczenie warstwy runa, nadmierne przycinanie krzewów i drzew), celowe wypłaszanie ptaków (np. w parku Saskim) oraz gradzenie, znacznie obniżają te walory. Omawiane parki nie zawsze reprezentują cenne geokompleksy, ze względu na to, że brakuje w nich wielowarstwowej struktury roślin, zróżnicowania siedlisk oraz zaspokajania potrzeb bytujących tam zwierząt (np. mało gatunków roślin użytkowych). Nie posiadają one również powiązań z innymi terenami zieleni. Tak izolowane obszary, otoczone barierą zwartej zabudowy nie mogą korzystać z zasilania energią, materią czy genami z zewnątrz lub korzystają z nich w niewielkim zakresie, brakuje korytarzy czy sięgaczy. Oznacza to, że przybywające w parkach organizmy są przypadkowe i nie utworzą trwałej struktury ekologicznej, a powstały układ jest mało stabilny i podatny na zniszczenie. Do najcenniejszych parków wskazanych powyżej, należą Park Abramowice (miejsce noclegowe i lęgowe dla ptaków z rodziny krukowatych) i Park Saski (Biaduń, 2004). Park Abramowice ma łączność z doliną Czerniejówki. W obu parkach spotykane są zróżnicowane siedliska m.in: gęste zadrzewienia (niekiedy z dziuplami) z runem grądowym, duże grupy krzewów, żywopłoty, murawy synantropijne, zróżnicowane murawy trawników ekstensywnych, murawy deptane, rabaty kwiatowe z gatunkami nektaro- i pyłkodajnymi. W Parku Saskim dodatkowo są zbiorniki wodne (tab. 2).

WYTYCZNE DO KSZTAŁTOWANIA PARKÓW W UJĘCIU PRZYRODNICZYM

W celu podniesienia walorów przyrodniczych parków, wymagana jest przebudowa struktury roślinnej w kierunku wielowarstwowości oraz wprowadzanie nowych typów siedlisk. Proces ten może się odbywać zarówno na drodze dosadzania

jak i naturalnej sukcesji, ale też regularnego usuwania części samosiewów. O walorach przyrodniczych powstałego środowiska decydują zarówno jego skład gatunkowy jak i rozplanowanie przestrzenne. Nie należy jednak sadzić pojedynczych roślin, ponieważ nie mogą wytworzyć się dla nich pełne kompleksy fito- i zoofagów. Planując wprowadzenie lub wysianie nowych roślin, należy uwzględnić panujące obecnie warunki glebowe oraz wziąć pod uwagę zarówno potrzeby ludzi jak i przyrody. Dobrze jest stosować te rośliny, z których korzysta równocześnie wiele organizmów (Trzaskowska, 2011). Wraz ze wzrostem bogactwa gatunkowego i przyrodniczych form przestrzennych oraz ich wielopiętrowości, następuje wzrost retencji biogenów i wody oraz wzrost tempa rozkładu materii organicznej w glebie.

Ujemny wpływ na strukturę zoocenoz ma grabienie i wywożenie z terenów zieleni szczątków roślinnych, co wyjąławia środowisko z mikro- i makroelementów i pozbawia wiele gatunków zwierząt schronienia niezbędnego do przezimowania. Prowadząc prace porządkowe i pielęgnacyjne w obrębie terenów zieleni należy pamiętać o ich potrzebach (miejsca gniazdowania, schronienia, baza pokarmowa). Warto wprowadzić różne strefy pielęgnacji, np. poprzez wyznaczenie trawników koszonych sporadycznie, przez co możliwe jest im nadanie im charakteru łąkowego (Szumacher, 2007; Dunnett, Hitchmough, 2004; Trzaskowska, 2013). Takie zasady stosowane są przede wszystkim w tzw. parkach ekologicznych czy parkach natury w Europie zachodniej, takie przykłady można przytoczyć z Anglii, Holandii czy Niemiec (Haladyn, 2001; Trzaskowska, 2012; Drapella-Hermansdorfer, 2009)

PROBLEMY I KONFLIKTY OCHRONY PARKÓW HISTORYCZNYCH

Stan parków historycznych Lublina wskazuje na konieczność podjęcia działań rewitalizacyjnych i ochronnych. W Lublinie takie prace przeprowadzone zostały jedynie w parku Saskim. Systematyczna pielęgnacja prowadzona jest w parku na Felinie i Parku Bronowice, a projekt modernizacji sporządzono dla Parku Rusałka (tab. 2). Na przykładzie Lublina, można stwierdzić, że zaniedbywanie takich założeń, prowadzi do synantropizacji i dziczenia parków, ale też do wzrostu walorów przyrodniczych. Niestety równocześnie maleją wartości estetyczne, kulturowe i historyczne. „Zacierają” się układy dawne kompozycyjne kosztem nowych realizacji niewspółgrających stylistycznie z całością założenia (Park Abramowice). Często dochodzi do całkowitej utraty tych walorów (Park Rusałka), co znacznie utrudnia działania rewitalizacyjne.

Problematyka ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych zawiera w sobie wiele sprzeczności, dlatego trudno jest wytyczyć działania łączące obydwie aspekty. Uwarunkowania budowy systemu zieleni miejskiej nie pokrywają się równorzędnie ze społecznymi potrzebami mieszkańców, w kontekście przestrzeni publicznych. Na uwagę wskazuje fakt, że w przypadku ochrony i poprawy walorów przyrodniczych oraz w procesie opracowywania SPM, nie jest rozpatrywane znaczenie kulturowe czy sposoby użytkowania i wykorzystania terenów zieleni miejskiej. W trakcie próby podjęcia rozwiązania w tej kwestii pojawiają się dylematy, takie jak usuwanie wartościowych,

ale zagrażających bezpieczeństwu drzew o znacznych walorach. Czy należy pozwolić na ich samoistne zamieranie i stwarzać niebezpieczeństwo przewrócenia? Z punktu widzenia przyrodnika wdrażającego zasady zrównoważonego rozwoju konieczna jest ochrona lub zwiększanie różnorodności biologicznej, zapewne powinno się pozwolić na tego typu procesy w parkach. Powodują one tworzenie się nowych siedlisk oraz sprzyjają odbudowie ekosystemu. Nie zwracają oni jednak już takiej uwagi na walory kulturowe. Równocześnie należy przestrzegać procedur związanych z ochroną życia i zdrowia użytkowników. Różnorodność gatunkowa lubelskich parków dotyczy głównie runa. Jest ona wynikiem obecności gatunków synantropijnych, których odbiór jest negatywny (badania przeprowadzone pośród mieszkańców metodą SBE) (Trzaskowska, 2013). Zalecana przez organy administracyjne i oczekiwana przez społeczeństwo intensywna pielęgnacja (wycinka samosiewów, częstsze koszenie, usuwanie chwastów) znacznie wpływa na zmniejszenie walorów przyrodniczych. Nie jest ona jednak równoznaczna z podnoszeniem walorów kulturowych i estetycznych, czego dotyczą błędne założenia tych działań (Siewnik, 2010). Można tu mówić o podejściu naturalistyczno-funkcjonalnym, które jest raczej zbiorem pewnych zasad wynikających z przesłanek ekologicznych (Wolski, Piwowarski, 1998). Wciąż nie doceniane są korzyści ekonomiczne wynikające z braku intensywnej pielęgnacji, takie jak oszczędność kosztów utrzymania i podnoszenie wartości rynkowej obiektów przylegających do terenów zieleni.

Park jest jednak w części dziełem kultury a w części dziełem przyrody (Rylke, 1987). Wszystkie parki wymagają profesjonalnej opieki (pielęgnacja, konserwacja, uzupełnianie, odtwarzanie szaty roślinnej), która zapewni utrzymanie obiektu w zbliżonym do oryginału układzie kompozycyjnym. Brak tych działań prowadzi do pomniejszenia wartości. Każdy obiekt należy traktować niezależnie i brać pod uwagę jego różne aspekty: tworzenie specyficznego ekosystemu, walory estetyczne i tkankę historyczną oraz wartości środowiska przyrodniczego oddziałujące na wszystkie organizmy żywe oraz zaspokajające ich potrzeby. Dlatego, jak podaje Majdecki (1993) konieczne jest ciągłe kształtowanie, konserwacja i rekonstrukcja. Można stosować różne technologie i gatunki ważne, aby jednak nie zmieniać charakteru parku. Potwierdzają to wnioski z seminarium "Parki zabytkowe-ochrona i konserwacje" (Siewniak, Sikora, 2010). Aby nie doszło do upadku funkcji parku należy go traktować, jako całościowe założenie. Konieczne jest tworzenie takich układów zieleni, które cechować się będą harmonią pomiędzy aspektami przyrodniczymi, historycznymi i estetycznymi.

WNIOSKI

1. Parki historyczne Lublina, pełnią w swoich granicach funkcje ekologiczne, dzięki częściowo zachowanej strukturze przyrodniczej. Przy braku wyraźnych barier, typu wysokiej zabudowy i grodzenia, ich oddziaływanie może być ponadlokalne.

2. Wszystkie parki historyczne Lublina pełnią funkcję węzłów w SPM, w podsystemie hydrologicznym i klimatycznym. Wpływają na to dobrze wykształcone struktury drzewostanu oraz występowanie niewielkich powierzchni nieprzepuszczalnych.

3. Podsystem biologiczny SPM w parkach historycznych Lublina, funkcjonuje dużo słabiej niż dwa wcześniej wymienione. Jedynie Parki Saski i Abramowice wyróżniają się na tle pozostałych, ze względu na zróżnicowane siedliskowe oraz zajmowane powierzchnie.

4. Parki o przewadze roślinności leśnej (parki drzewiaste – Park Saski, Park Abramowice), dużo lepiej pełnią funkcję ekologiczną, niż parki o przewadze trawników (park otwarty – Park Rusałka).

5. Znaczące funkcje przyrodnicze parków historycznych Lublina, nie pokrywają się z wysokimi walorami historycznymi.

LITERATURA

- Adamiec P., Trzaskowska E., 2012: Diagnoza stanu i walorów parków miejskich Lublina oraz wytyczne do ich kształtowania. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN Politechnika Lubelska, nr 8: 7-18.
- Biaduń W., 2004: Ptaki Lublina. Wyd. AM Lublin.
- Bianco P.M., Fanelli G., Tescarollo P., Pignatti S., 2003: Ruderalization in a Roman Parks as a Result of Changing Management. *Urban Habit*, nr 1: 87-104.
- Drapella-Hermansdorfer A., 2009: Najnowsze tendencje w urządzeniu przestrzeni publicznych miast europejskich [w:] *Zieleń w przestrzeni publicznej miast: funkcja-kreacja-identyfikacja* (red.): E. Olesiejuk A. Jankowska, Wyd. Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych, Toruń. 43-56.
- Dunnett N., Hitchmough J., 2004: *The Dynamic Landscape. Design, Ecology & Management of Naturalistic Urban Planting*. Taylor & Francis. London & New York
- Fijałkowski D., Kseniak M., 1982: *Parki wiejskie Lubelszczyzny, stan, ochrona i rewitalizacja biocenotyczna*. PWN, Warszawa.
- Haladyn K., 2001: *Ekologiczne aspekty zagospodarowania wybranych elementów środowiska na terenach zurbanizowanych [w:] Kształtowanie przestrzeni zurbanizowanej w myśl zasad ekorozwoju*. Wyd. PKE, Wrocław: 193-206.
- Majdecki L., 1993: *Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych*. PWN, Warszawa.
- Majdecki L., 1993: *Zagrożenia i ochrona w kształtowaniu środowiska przyrodniczego i krajobrazu i miejskich założeń ogrodowych na obszarach zurbanizowanych [w:] Przyroda, ogród i krajobraz w życiu miasta. Materiały Sympozjum „Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego, krajobrazu i miejskich założeń ogrodniczych na obszarach zurbanizowanych*. Wyd. SGGW, Warszawa: 5-35.
- Przegalińska-Matyko M., Pudelska K., 2006: *Zmiany w strukturze drzewostanu parku w Abramowicach (Lubelszczyzna) [w:] Przyroda i miasto* (red.): J. Rylke. Wyd. SGGW, Warszawa, nr 8: 352-363.
- Rylke J., 1987: *Wartość starych parków*. Wyd. SGGW-AR, Warszawa.

- Siewniak M., Sikora D., 2010: Seminarium "Parki zabytkowe – ochrona i konserwacja" - wnioski poseminaryjne. Kurier konserwatorski, nr 8: 37-39.
- Siewniak M., 2010: Wartości kulturowe i przyrodnicze parków zabytkowych. Natura-kultura. Kurier konserwatorski, nr 7: 5-10.
- Szulczewska B., Kaftan J., 1996: Kształtowanie Systemu Przyrodniczego Miasta. Wyd. IGPIK, Warszawa.
- Szumacher I., 2005: Funkcje ekologiczne parków miejskich. Prace i Studia Geograficzne, nr 36: 107-120.
- Szumacher I., 2007: Wartości przyrodnicze parków miejskich na przykładach europejskich [w:] Przyroda i miasto (red.): J. Rylke. Wyd. SGGW, Warszawa, nr 10, cz. I: 355-364.
- Trzaskowska E., Adamiec P., 2011: Runo parków miejskich Lublina. Acta Scientiarum Polonorum. Formatio Circumiectus, nr 10 (4): 51-59.
- Trzaskowska E., 2013: Kształtowanie terenów zieleni dla zwiększania różnorodności biologicznej w miastach. Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum, nr 2: 5-14.
- Trzaskowska E., 2011: Rośliny do ogrodów naturalistycznych [w:] Rośliny do zadań specjalnych (red.): M.E. Drozdek. Oficyna Wydawnicza PWSZ w Sulechowie. Sulechów-Kalsk: 363-378.
- Trzaskowska E., 2012: Zastosowanie roślinności synantropijnej w kształtowaniu terenów zieleni miast-nowe nurty w projektowaniu. Nauka Przyroda Technologie, nr 6 (2), #20.
- Trzaskowska E., 2013: Wykorzystanie roślin i zbiorowisk synantropijnych na terenach zieleni Lublina. Wyd. KUL, Lublin.
- Wolski P., Piwowarski M., 1998: Naturalizm funkcjonalny w sztuce kształtowania ogrodów i krajobrazu [w:] Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w Polsce. Wyd. SGGW, Warszawa.

